

УДК 316.64:305(497.11); 314.113(497.11:4-6EU); 321.022::351/354(497.11:4-6EU)

CERIF: S 210, S 211

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_26304A

Др Сузана ИГЊАТОВИЋ*

**МЕХАНИЗМИ ИНТЕГРИСАЊА ПОЛИТИКЕ РОДНЕ
РАВНОПРАВНОСТИ У НАУЧНУ ПОЛИТИКУ У СРБИЈИ
И ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ****

У раду се истражује укључивање принципа и политика родне равноправности у научну политику у Србији и Европској унији (ЕУ). Процес се посматра кроз тврде и меке инструменте јавне политике (закони и стратегије) и програме финансирања науке. У првом делу рада истражује се интегрисање политике родне равноправности у научну политику у ЕУ, укључујући регулаторни оквир, метастратегије, секторске стратегије и програме финансирања науке у периоду од Лисабонског до Љубљанског процеса. Процес се интензивирао и усмеравао од формалних критеријума ка садржају научног рада. У другом делу рада истражује се увођење политике родне равноправности у научну политику Србије кроз процес уласка у ERA (European Research Area) и хармонизацију са стандардима ЕУ. У фокусу је период након промене система финансирања науке у Србији 2019. године. Уочено је да процес увођења механизма родне равноправности у научни сектор није био усклађен у регулаторном оквиру за науку и родну равноправност, а механизми ЕУ се примењују селективно и недоследно.

Кључне речи: Родна равноправност. – Научна политика. – Србија. – Европска унија. – Придруживање ЕУ.

* Научна саветница, Институт друштвених наука, Србија, signjatovic@idn.org.rs, ORCID iD: 0000-0002-5681-8288.

** Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2026. годину, који подржава Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

1. УВОД

Питање рода *и* науке, као и рода у науци, није нова тема у Србији. У последњих тридесетак година у домаћој науци постоји развијена традиција социолошких истраживања која се баве родном димензијом у науци и разним аспектима друштвеног положаја научница (Blagojević 1992a, 1992b; Milić 1992; Pudar Draško, Rácz 2018; Delibašić, Pudar Draško, Fiket 2018; Ćeriman, Fiket, Rácz 2018; Ignjatović 2006; Ignjatović, Buturović 2022). Међутим, питање повезаности *политике родне равноправности* и *научне политике* постало је политички релевантно уласком Србије у процес придруживања Европској унији (ЕУ), као званичне стратешке оријентације Србије која великим делом усмерава реформе институција „одозго“. Европска унија промовише принцип родне равноправности у свим сферама друштва, па и у науци. Нарочито последњих деценија, родна димензија и научно поље повезују се тесно у оквиру ЕУ. Број истраживања о родним питањима порастао је у ЕУ за 35% у последњих двадесетак година (Čičkarić 2019, 94). У том контексту, очекивано је да се постави питање модалитета интегрисања ове две политике и у Србији, укључујући позитивне и негативне импликације тог процеса.¹

У овом раду истражујемо на који начин је политика родне равноправности интегрисана у научну политику у Србији као рефлексција процеса придруживања Европској унији. Уједно ћемо указати на специфичности локалног јавнополитичког и друштвеног контекста који утиче на рецепцију преузетих модела. Те аспекте испитујемо кроз функционисање науке као поља, повезујући га са друштвеним процесима који утичу на научни сектор. При томе имамо у виду специфичност системске раздвојености науке и високог образовања у различитим регулаторним оквирима у Србији. Нећемо улазити у сферу високог образовања у ужем смислу, али, подразумевајући да су универзитети институције које се баве (и) научном делатношћу, укључујемо и њих у научно поље. Курикуларни сегмент високог образовања остаје изван наше анализе у овом раду.²

¹ Научна политика регулише функционисање научног поља, његову организацију, финансирање и управљање, усмеравајући научни рад на микро-плану истраживачких институција и актера. Поље науке се данас повезује са облашћу иновација (скраћеницом R&I), али нас у овом раду пре свега занимају научни домен у ужем смислу, програми и оквири који се фокусирају на фундаментална истраживања у којима се наглашава сазнајна улога науке.

² Родни аспекти курикулума у високом образовању били су предмет истраживања у Србији, рецимо на Правном факултету (видети Vujadinović, Petrušić 2017).

Показаћемо у компаративној перспективи како се научна политика и политика родне равноправности преплићу и допуњавају, па чак повремено долазе у колизију. Испитаћемо који су главни инструменти родне равноправности у научној политици у Србији и какви су потенцијални ефекти таквих модела на научни рад и положај научника и научника. Ограничен оквир овог рада не дозвољава нам да се бавимо суштинском применом и дугорочним импликацијама повезивања две политике, већ се усмеравамо пре свега на формалне механизме и јавнополитичке мере за повезивање родне равноправности и научне политике у ЕУ и Србији. У раду ћемо показати како у Србији долази до специфичног развоја у овом домену, пратећи регулаторни оквир у науци и политике родне равноправности, посебно механизме који су директно или индиректно повезани са увођењем родне равноправности у науку (финансирање науке и делатности које имају везе са науком). При томе имамо у виду да постоји раскорак између формалних и супстантивних реформи у процесу придруживања ЕУ и у другим областима у Србији данас, то јест да реформе некад остају само формалне или чак реверзибилне. Један пример је привремена обустава примене Закона о родној равноправности из 2021. године (Уставни суд Републике Србије 2024). Та промена отежава примену принципа родне равноправности у свим сферама, па се може навести као један фактор дисхармоничног развоја у овој области.

2. МЕХАНИЗМИ ПОВЕЗИВАЊА ПОЛИТИКЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ И НАУЧНЕ ПОЛИТИКЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Политика родне равноправности и научна политика спроводе се сличним методама јавне политике на нивоу ЕУ. Уочено је да сличну методологију имају домен родне равноправности, сектор науке, високог образовања и здравства (Ahrens 2019, 7). Још од осамдесетих година 20. века, регулисање поменутих области засновано је великим делом на тзв. меким инструментима јавне политике, уместо „тврдих“ законских форми и директива. Реч је о „програмима јавне политике“ који означавају разне стратегије, подразумевају обично и акциони план, временски оквир и средства за њихово постизање, а обухватају и механизме за евалуацију и мониторинг (Ahrens 2019, 7). Тиме су се заобилазиле разлике међу државама компликованих и тешко помирљивих позиција (Ahrens 2019). Овакви инструменти се примењују у документима који спадају у „меки“ *acquis*, у виду препорука, закључака и слично (Višekruna 2022, 254). Наравно, коришћени су и „тврди“

инструменти, нарочито у политици родне равноправности: шест директива је повезано са остварењем родне равноправности, највише из сфере радних и социјалних права, а оне су индиректно важне и за област науке, на пример, равноправност на радном месту, породичко одсуство или родитељско одсуство (European Commission 2020, 8). Наука спада у области које из идентитетских и других разлога делимично остају регулисане на националном нивоу држава (Višekruna 2022, 256). Проблем колизије међу националним системима решен је тако што је наднационални ниво добио ингеренције и финансијске капацитете да доминира, чак и да наметне усаглашавање националних система са администрирањем на нивоу ЕУ, што је посебно важно за државе у процесу прикључења.

Принципи родне равноправности су највише имплементирани свеобухватним стратегијама за родну равноправност у ЕУ (у свим сферама друштва) којима доминира јавнополитичка парадигма која подразумева тзв. дуални приступ: укључивање родне димензије у све сегменте јавне политике (*gender mainstreaming*) и специфичне мере за одређене категорије жена. Приступ првопоменутог „уродњавања“ подразумева промене у „родном уговору“ на свим нивоима друштвене праксе, од породичног домена до сфере рада и политике (Booth, Bennett 2002; Ignjatović, Bošković 2013). Тај приступ подразумева да се родна равноправност имплементира у свим областима друштвеног живота (Čičkarić 2015, 495). Други принцип, укључивање рода као прожимајуће (*cross-cutting*) димензије у смислу интерсекционалности, односно укључивање других димензија дискриминације и друштвених идентитета са којима се прожима родни идентитет (етницитет, инвалидитет, сексуалност итд.), такође је инкорпориран у научну политику последњих двадесет година. О тој другој категорији се говори у последњој стратегији кроз терминологију интерсекционалности и прожимања родне и осталих релевантних димензија које се односе на искуство дискриминације (European Commission 2000; 2006; 2010a; 2020). Ови принципи су били основа за разне механизме који су развијени како би се принцип родне равноправности интегрисао у научни сектор.

2.1. Секторске стратегије за науку и родну равноправност

Метастратешким Лисабонским манифестом су постављене опште смернице за науку након 2000. године, а као део тог процеса дефинисана је Резолуција о Европском научном простору (*European Research Area – ERA*) у којој се истиче тзв. троугао знања (истраживање, иновације,

образовање) који треба да допринесе остварењу Лисабонске агенде (Council of the European Union 2008).³ Процес ERA уводи радикалну промену оријентације у програмима финансирања науке кроз тзв. „оквирне програме ЕУ“, како би се прешло од „неконкурентних“ истраживања ка истраживањима која ће бити усмерена на иновације и друштвена питања (European Parliament 2017). Наука добија јачи финансијски оквир за функционисање на нивоу ЕУ истицањем потребе да се национални системи усагласе (Višekruna 2022, 258). У таквом контексту се одвијала интеграција принципа родне равноправности у науку. Тај процес је подразумевао артикулисање принципа родне равноправности и конвергенцију са научном политиком.

³ Важно место у трасирању родне равноправности и науке (појединачно) имају метастратешки оквири који дају координате за друштвени и економски развој ЕУ у одређеном периоду, а посредно утичу на обе области које нас овде интересују.

Научна политика у ЕУ је обликована последњих деценија највише Лисабонском агендом (2000–2010). Она је одредила стратешке дугорочне развојне циљеве ЕУ који су повезани са сектором науке. Уз циљеве одрживог развоја и јачања социјалне кохезије, истичу се циљ изградње „најконкурентније динамичне економије засноване на знању на свету...“ и ослањање на „парадигму засновану на знању“ (Dion 2005). Ова оријентација се реализовала кроз програме за финансирање науке у којима су наглашавани иновације, компетитивност, јачање технологије и ИТ сектора и слично. Основне идеје из Лисабонске агенде актуелне су и данас, посебно фокусирање на иновације и наглашавање друштвене улоге науке. Након Лисабонске агенде, усвојен је документ *Europe 2020* за период 2010–2020 (European Commission 2010b). Настао након велике економске кризе 2008. године, документ више пажње посвећује „паметном, одрживом и инклузивном расту“, али је задржан правац примењене науке која решава задате проблеме. Међу пет стратешких циљева наведена је област „науке и истраживања“, највише у иницијативи „Иновативна Европа“ (*Innovative Europe*), у којој се истиче веће улагање у сектор R&D (циљ је био улагање од 3% БДП-а), то јест обједињују се примењена и фундаментална наука, али и приватни и јавни сектор.

Родна равноправност, као „кључна вредност Европске уније и основно право“ (European Commission 2020, 1) наводи се у принципима социјалне кохезије Лисабонске агенде. У једној од каснијих критичких ревизија стратегије наводи се да треба укључити родну димензију у јавну политику кроз приступ *gender mainstreaming*-а, али да треба обратити пажњу и на проблем вишеструке дискриминације (European Parliament 2009). У стратегији *Europe 2020* такође се истиче принцип родне равноправности на сличан начин као у Лисабонској стратегији (European Commission 2010b). За родну равноправност је још значајан документ „Европски стуб социјалних права“ (*European Pillar of Social Rights*) у коме је родна равноправност дефинисана као један од двадесет принципа и који су подржале све битне институције ЕУ. Овај документ на неки начин представља равнотежу у односу на више тржишно оријентисани Лисабонски процес, истичући социјалну вредносну димензију ЕУ.

Погледајмо како се у стратешким документима о родној равноправности након 2000. године мењају циљеви и инструменти за реализацију родне равноправности у научном сектору. У документу из 2000. године (за период 2001–2005) наука и родна равноправност повезани су кроз циљ да се промене родне улоге и стереотипи у науци (European Commission 2000). У наредном периоду (2006–2010) наводе се нешто прецизнији механизми. Уводи се родни паритет у управљању у јавним научним институцијама. Други механизам је подстицање учешћа жена у мање заступљеним секторима ИКТ и технолошком сектору (European Commission 2006). Релевантна је и трећа група механизма која се односи на усаглашавање породичне и пословне сфере.⁴

У стратешком документу за период 2020–2025. развијене су мере за учешће жена у ИКТ и природним и техничким наукама (European Commission 2020). Међутим, у новом документу се уводе и нови механизми. Реч је о обавези укључивања GEP-а (*Gender Equality Plan*), плана за родну равноправност, у програме финансирања науке (*Horizon Europe*). Програм *Horizon Europe* добија нови задатак да понуди одговоре на неке актуелне друштвене проблеме, као што су родни аспекти вештачке интелигенције (European Commission 2020). Дакле, сви наведени инструменти су постепено усаглашени са научним програмима.

Процес интегрисања родне равноправности у научну политику одвијао се кроз тзв. *Љубљански процес* којим су прецизније дефинисани сви наведени инструменти: институционалне мере (обавезни GEP), интервенција у самом садржају истраживања и методологији, али такође је заокружен систем мониторинга и евалуације остварених резултата у постављеним приоритетима и специфичним циљевима (Council of the European Union 2021). Ови механизми треба да остваре три специфична циља – родну равноправност у научној каријери, у доношењу одлука (управљању) и у садржају научних истраживања

⁴ У овом раду не можемо детаљно пратити развој свих иницијатива и тела који су се бавили неким аспектима политике родне равноправности у науци. Значајна је Хелсиншка група за жене у науци (*The Helsinki Group on Women and Science*), основана 1999, која је имала циљ промовисање једнаког учешћа жена у науци (European Commission 2010a). У ту групу активности спада и праћење учешћа жена у науци за тзв. земље ENWISE, бивше социјалистичке земље које су биле у процесу прикључења у то време (European Commission 2003). Посебно место имају научни пројекти финансирани у „оквирним програмима ЕУ“ који се баве прекарним статусом научничке професије, посебно из перспективе научница (видети Bozzon, Murgia, Poggio 2019). Такође је 2010. године основан *European Institute for Gender Equality* (EIGE), као специјализована агенција за праћење родне равноправности на нивоу ЕУ, укључујући праћење статистике о науци и истраживањима (European Union n.d.).

(Council of the European Union 2021). План ERA за 2021–2022. ослањао се на Љубљанску декларацију, наводећи родну равноправност као једну од приоритетних области у реформи науке (European Commission 2021). У документу се наглашава да као обавезан критеријум за доделу средстава треба увести да институција која аплицира има усвојен GER, то јест план за родну равноправност (European Commission 2021). Тако је GER постао критеријум за конкурисање од 2022. године, чиме су неки кључни елементи политике родне равноправности интегрисани у финансирање научних пројеката као главни део научне политике.

2.2. Политика родне равноправности у оквирним програмима ЕУ за финансирање науке

Интегрисање родне равноправности у научну политику подразумева имплементацију наведених инструмената и механизма кроз „оквирне програме ЕУ“ (*Framework Programme*, FP) циклочног седмогодишњег финансирања науке. Модел оквирних програма уведен је осамдесетих година као стратешки инструмент за кохерентно спровођење истраживачких програма (European Parliament 2017). Овде не можемо детаљно анализирати историју конвергенције политике родне равноправности и научне политике кроз механизам FP, већ се усмеравамо на недавне процесе и актуелни програм финансирања науке.

За разлику од оквирних програма у којима је политика родне равноправности имала циљ да оствари равноправно учешће научника у свим областима и превлада тешкоће прекида каријере због породичног оптерећења (Avramov 2015) у програмима који су уследили, родна димензија добија све више артикулисан јавнополитички формат. У програму *Horizon 2020* (2013–2020) родна димензија је укључена у пропозиције конкурса, на основу поменуте доминантне парадигме која подразумева укључивање родне димензије у све сегменте јавне политике (*gender mainstreaming*). Не само да се истиче равнотежа по полној структури у тимовима који аплицирају већ се родна димензија уводи у садржај и методологију истраживања као критеријум евалуације пројеката за одређене позиве, на пример MSCA (European Commission 2017).

У актуелном циклусу *Horizon Europe* (2021–2027) уочавамо и додатне промене на кључним нивоима функционисања науке (European Commission 2022b; 2022c). Прво, *циљеви родне равноправности постају свеобухватнији* за апликанте, на пример, укључују спречавање родно заснованог насиља и сексуалног узнемиравања у научним и

високошколским установама. Неки од тих аспеката су дефинисани у облику стандарда који институција мора задовољити у прелиминарној фази кроз интерне процедуре. Друго, уводе се *нови механизми* за реализацију циљева који захватају институционални ниво функционисања научних институција (GER). Научне институције су обавезне да имају усвојен план за родну равноправност. Ови предуслови постају обавеза за подносиоце предлога пројеката, тј. није могуће аплицирати за научне пројекте без њих. Треће, политика родне равноправности постаје експлицитно дефинисана тема „*хоризонталних*“ програма финансирања у оквиру *Horizon Europe*. Реч је о конкурсима који су намењени јачању „меке“ инфраструктуре научних институција (нпр. пројекти за родно буџетирање у академским институцијама). У њима је политика родне равноправности централна димензија која је препозната као део те инфраструктуре.⁵

Задржан је механизам *регулисања садржаја* који је постојао и у *Horizon 2020*, а вероватно има најдалекосежнији ефекат на науку. Регулисање садржаја се спроводи путем механизма евалуације, а родна димензија постаје критеријум који се вреднује приликом оцене пројеката у процесу додељивања средстава. Родни аспекти нису више само резултат истраживачке процене о њиховој релевантности већ постају суштински, обавезан део свих пројеката – ако се не разматра родна димензија, треба оправдати зашто није релевантна. Инкорпорирање родне равноправности обухвата кључне компоненте пројекта (истраживачки проблем, научна методологија). Показаћемо како регулисање садржаја функционише на примеру програма за индивидуалну мобилност *Marie Skłodowska-Curie Actions* (MSCA) у позивима који су били везани за *Horizon 2020* и *Horizon Europe*.

Реч је о постдокторској стипендији за истраживаче и истраживачице у раној фази каријере.⁶ Родни аспекти су укључени у главни критеријум за оцenu пројекта – научна изврсност (*excellence*). То је критеријум којим се процењује суштинска научна вредност пројекта: дефинисање истраживаног проблема, позиционирање у оквиру актуелне научне расправе о том питању, оправданост и иновативност новог приступа,

⁵ Пример тог програма је пројекат *Budget-It* који сондира и пилотира увођење родног буџетирања у академске институције (и локалне самоуправе) (*Budget-It 2023*).

⁶ У ЕУ се критеријуми за дефинисање ране фазе каријере одређују на основу академске путање, на пример, до осам година од стицања доктората за MSCA. Каријера може бити прекинута па настављена у каснијој фази живота из одређених разлога (породиљско одсуство, промена каријере итд.). Рана фаза каријере није старосно одређена јер би значила дискриминацију по старости.

очекивани увиди који треба да допринесу постојећем корпусу знања итд. У специфичном критеријуму тог метакритеријума који евалуира колико је адекватна предложена методологија пројекта, наводе се димензије *gender and diversity aspects*, то јест наглашава се да димензија рода треба да буде укључена у садржај пројекта, а не у формални део (састав тима и слично). У оцени пројекта се процењује колико су ти аспекти релевантни, а треба дати задовољавајуће објашњење зашто нису, ако је то случај (Radiance 2025). Апликанти се подстичу да укључе родну димензију и интерсекционалност у друге сегменте пројекта (*impact, implementation*) (MSCA-NET 2021). У пројектима се обично покушава направити некаква копча са родним аспектима, иако често наметнуто и без добре потпоре у теорији и емпирији. Ретко се признаје да можда родни аспекти нису значајни за тај истраживачки проблем, што би било прихватљиво према пропозицијама ако се понуди добро објашњење. Дакле, увођење критеријума за садржај производи ненамеравану последицу да се родна перспектива обрађује генерички, шаблонски и без суштинске везе са предлогом пројекта.

Можемо рећи да су принципи родне равноправности данас интегрални део научне политике ЕУ кроз инструменте који обликују рад научних институција на свим нивоима: регулација унутрашњих аката, регулисање садржаја и методологија истраживања. Питање ефеката тог процеса на научни рад и постизање циља родне равноправности превазилази оквири овог рада. Такође, питање је како се тај модел преноси на националне програме финансирања науке у државама чланицама ЕУ јер је принцип усаглашавања са националним оквирима финансирања науке дефинисан као пожељан (European Parliament 2017). Питању на који начин се процес усаглашавања и преношења модела одвијао у Србији посветићемо се у наставку рада.

3. УРОДЊАВАЊЕ НАУЧНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ „ОДОЗГО“

Наука и истраживање нису кључне ни критичне области за хармонизацију у процесу придруживања ЕУ. Један разлог је то што наука остаје у домену националног управљања, упркос поменутом јачању ЕУ нивоа у финансирању науке. Други разлог је то што су истраживачи из Србије ипак у одређеној мери укључени у ERA. Парадоксално, иако се то од науке не захтева, управо научна политика у Србији темељно следи усаглашавање са ЕУ, без обзира на то што се коначна евалуација овог поглавља очекује тек кад друге, компликованије области буду заокружене у процесу хармонизације.

Формално укључивање Србије у ERA може се пратити од периода када је Србија добила статус државе кандидаткиње за чланство у ЕУ, али и раније, у разним колаборативним активностима у областима истраживања, попут пољопривреде, ИТ сектора и енергетике (Potočnik 2009). Од добијања статуса државе кандидаткиње (2012), испуњавање стандарда је праћено кроз Поглавље 25 (Наука и истраживање). Након скрининга, то поглавље је отворено и привремено затворено 2016. године, са планом да буде решено кад сва поглавља буду затворена, али уз праћење напретка кроз редовне извештаје (Višekruna 2022, 264). Системске промене у научном сектору углавном долазе „одозго“ кроз импулс хармонизације. У једном од претходних извештаја о напретку Србије највећа пажња је дата сектору иновација и комерцијализацији истраживања, што је на линији Лисабонске агенде (European Commission 2022a). Када је реч о научним истраживањима у ужем смислу, констатује се да је Србија укључена у седмогодишње „оквирне програме“ за финансирање науке (актуелан је *Horizon Europe* за период 2021–2027) и да је потребно наставити улагање у сектор науке и иновација (European Commission 2022a). У последњем извештају за 2025. годину наводи се да није остварен напредак током последњег извештајног периода у сектору Наука и истраживање (Evropska komisija 2025).

Иако је процес придруживања Србије ЕУ практично заустављен последњих година, научна политика је доста темељно мењала систем науке у Србији. Уведен је нов законски оквир који значајно мења функционисање науке (Закон о науци и истраживањима 2019; Закон о Фонду за науку 2018). Фонд за иновациону делатност и Фонд за науку постају главне институције за расподелу средстава за научни рад путем пројектног финансирања, чиме су промењени начин функционисања науке и статус истраживача. Истовремено је ојачао утицај државе у управљању тако што већину имају представници Владе у структури управних одбора научних института изменама закона 2015. године (Закон о научноистраживачкој делатности 2005). Неки проблеми са увођењем таквих промена у сектор науке истакнути су у последњем извештају, у којем се наводи да Србија треба да „обезбеди аутономију истраживачких института и универзитета и поштовање академске слободе и слободе научног истраживања, у складу са начелима европског истраживачког простора“ (Evropska komisija 2025, 16). У овом раду не можемо детаљно истражити све аспекте стагнирања и девијација од формалних промена у процесу придруживања ЕУ. Размотрићемо кључне промене у домену науке и принципима родне равноправности које показују да се неке системске промене уводе парцијално, не пратећи све ЕУ стандарде. Рецимо, увођење регулације садржаја са принципима родне равноправности још увек нема значај као у

програмима ЕУ за финансирање науке, мада је модел финансирања готово потпуно преузет, без потребних модификација за један мали научни систем са својим специфичностима. Такође, предвиђене механизме родне равноправности у науци није могуће спровести јер су у раскораци са основном регулативом која је неопходна за спровођење (помену-та обустава примене Закона о родној равноправности).

Научни сектор се реформише из IPA фондова и кредита Светске банке. Један пример је пројекат SAIGE у оквиру кога се одвијала трансформација научних института (Republic of Serbia 2019). У овом програму се види рефлексивност лисабонског процеса који нов модел финансирања науке и управљања научним радом уводи „одозго“. То подразумева да је наука практично неодвојива од економије и њеног „комерцијалног“ аспекта, па је заједно са Фондом за науку истакнута улога Фонда за иновациону делатност који има надлежност управо за предузетништво и иновативност. Дакле, чак и у деловању Фонда за науку чији су примарни фокус научна истраживања, видимо наметање одређене концепције науке која је дефинисана након Лисабонског процеса. Та оријентација показује слабост домаће научне политике која нема јасну артикулацију специфичности Србије као малог научног система већ дословно копира механизме који у имплементацији добијају често ненамераване ефекте. У том пакету нашла се и политика родне равноправности као интегративни део научне политике у ЕУ, чиме постаје део реформи науке у Србији. У тој трансформацији научних институција наводе се одређени механизми за родну равноправност: кроз деловање Фонда за науку и кроз програме који подстичу жене и предузетнице да учествују у програмима (Republic of Serbia 2019).

У процесу придруживања ЕУ, родна равноправност се дефинише у поглављима која се баве „фундаменталним правима“, док у поглављу о науци није исказана као вредност која се мора инкорпорирати у процесу хармонизације. Ипак, велики део политике родне равноправности био је вођен интеграцијама ЕУ у Србији. Наступила је трансформација одређених политика у „државни феминизам“ са стратешким приоритетима, али и проблемима у имплементацији (Ignjatović, Bošković 2017; Antonijević 2016). Данас можемо разликовати неколико модалитета којима се повезују политика родне равноправности и научна политика у Србији. Први подразумева *директно учествовање* домаћих истраживача у програмима финансирања науке у ЕУ. Услови намењени истраживачким институцијама важе и за апликанте из Србије, што је посебно важно за нове инструменте политике родне равноправности који су сада оба-

везни услови за конкурисање.⁷ Други модалитет је промовисање политике родне равноправности у науци у Србији кроз *реформске програме* који се финансирају из фондова ЕУ. То важи подједнако за науку, родну равноправност и тачке у којима се оне укрштају. Након 2000. године, тема родне равноправности у науци подржана је на различите начине. Посебно место има програм ЕУ за „истраживања и иновације“ који подстиче укључивање у ЕРА тзв. *widening countries* које немају довољан ниво успешности у програмима финансирања науке у ЕУ (Србија је међу њима). Заједно са подстицањем усаглашавања националних система науке са моделом ЕУ, програмом су предвиђени различити алати за систематско бављење политиком родне равноправности у финансирању научних пројеката, као што је подршка за увођење „планова родне равноправности“ (European Commission 2022b).

3.1. Дивергентни токови „меких“ и „тврдых“ инструмената политике родне равноправности и научне политике

Постоје још два модалитета повезивања политике родне равноправности и научне политике у Србији, у којима се види степен интегрисања политике родне равноправности у научну политику у националном оквиру. Један обухвата „тврде“ и „меке“ инструменте националне јавне политике, законодавство и стратешка документа у науци (и сродним областима образовања и технолошких иновација) и у области родне равноправности (слично поменути нивоима у ЕУ). Посебан сегмент су програми за финансирање научних истраживања, у којима се види примена планова и регулаторног оквира у системима за практичну расподелу средстава у науци.

Када је реч о легислативи, повезивање политике родне равноправности и научне делатности обухвата законе о родној равноправности (закони из 2009. и 2021) и законе који регулишу научно-истраживачку делатност из 2005, 2010, 2018. и 2019. године.⁸ У Закону о научноистраживачкој делатности из 2005. године нема родне

⁷ На пример, пројекат који се бави увођењем планова за родну равноправност у коме учествује Математички институт САНУ под називом *LeTSGEPs* (LeTSGEPs 2020).

⁸ Од осталих „тврдых“ инструмената, важан је годишњи Закон о буџету којим се уређује расподела средстава за постављене стратешке циљеве, па и за област науке и родне равноправности. Такође је важна легислатива за забрану дискриминације. Овде нас занима првенствено конвергенција у матичној легислативи за науку и родну равноправност.

перспективе, док се у измењеном Закону из 2015. наводи принцип родне равноправности кроз равномерну заступљеност према полу у кључним телима која имплементирају научну политику, у матичним научним одборима и комисији за вредновање часописа (Закон о научноистраживачкој делатности 2005). Законом о равноправности полова из тог периода (2009) углавном је регулисана забрана дискриминације у научном сектору (чл. 30). Могло би се рећи да је родна равноправност темељније интегрисана у науку законским актом о науци него законским оквиром за родну равноправност.

Ситуација се променила касније. У актуелном регулаторном оквиру за науку налазимо мање мера и инструмената за родну равноправност него у кровној регулативи родне равноправности. У закону се каже да се наука и истраживање заснивају на принципима „родне равноправности у науци и истраживањима, као и у органима одлучивања“ (чл. 4) (Закон о науци и истраживањима 2019). Наводи се напомена према којој се коришћење граматичког рода у мушком роду односи и на жене, а не предвиђају се родно сензитивне форме за научна звања. Вођење регистра истраживача по полу је једна административна ставка, али се у Стратегији наводи као домет у политици родне равноправности (Влада Републике Србије 2021б). Претходних решења о паритетној заступљености оба пола у кључним телима за научну политику нема у овом закону. У Закону о Фонду за науку постоји одредба о поштовању родне равноправности у управљачком телу Фонда (Научни савет) (Закон о Фонду за науку 2018).

За разлику од тих скромних мера, у актуелном Закону о родној равноправности (2021) види се утицај процеса о којима је било речи у поглављу о ЕУ. Предвиђају се мере за „стварање једнаких могућности за учешће жена и мушкараца“ у разним сферама друштва, па и у областима науке и технолошког развоја (чл. 1), детаљно се разрађују циљеви и инструменти у сегменту који обједињује образовање, васпитање, науку и технолошки развој, где се наводи да треба обезбедити средства за истраживања која промовишу родну равноправност (чл. 37), а затим се описују предвиђени механизми: „доношење и спровођење посебних мера у области научноистраживачког рада које се финансирају из јавних средстава ради укључивања родне перспективе у све фазе израде, вредновања, избора, спровођења и оцењивања резултата научноистраживачких пројеката, као и једнаког учешћа жена и мушкараца у истраживачким тимовима и телима надлежним за вредновање, избор и оцењивање научноистраживачких пројеката“ (Закон о родној равноправности 2021). Овај стратешки правац је на линији европског

Љубљанског процеса, али рекло би се да легислатива у домену науке није пратила те процесе, иако су закони доношени у истом временском оквиру (табела 1).

Да ли је ситуација слична када се упореде стратешка документа, односно да ли постоји већа моћ у интегрисању родне равноправности у научну политику путем „меких“ инструмената, по узору на ЕУ? Упоредићемо период од привременог затварања поглавља за науку и истраживање (након 2016. године) до данас. Готово истом динамиком усвајане су стратегије у оба домена (2016. и 2021. године), у науци и политици родне равноправности. У стратегији за науку (2016–2020), родна равноправност у науци се разматра као део економске сфере и није истакнута готово никаква специфичност научног сектора. Родна димензија је смештена у стратешки циљ који се бави људским ресурсима и посматра обједињено са мањинама. Конкретно се најављује родно буџетирање на свим нивоима управљања, а као индикатори се помињу квантитативне мере учешћа жена у одлучивању и одређеним областима истраживања (Влада Републике Србије 2016б, 15–16). У Стратегији за родну равноправност 2016–2020. за науку се предвиђа подстицање већег учешћа жена у одређеним областима науке, промоција достигнућа жена у науци, отклањање дискриминације и омогућавање напредовања (Влада Републике Србије 2016а). Може се рећи да у том сегменту политике у две области у великој мери конвергирају.

Други сегмент стратегије који има додирних тачака са науком иде наизглед даље од научне стратегије. Овде је реч о циљу промене родних образаца и развијања културе родне равноправности, који се односи првенствено на високо образовање, родне студије и веома уско схватање научног бављења родом (Влада Републике Србије 2016а). Пајванчић наводи још један циљ из Стратегије који није специфичан за науку, а то је да се укључи родна перспектива у сва стратешка документа (Рајванчић 2020). Ипак, не дају се смернице како би то требало урадити за науку нити се испитују ефекти ранијих модалитета у којима се наука разматра заједно са образовањем, технолошким развојем и економским оснаживањем, занемарујући специфичности науке.

Да ли се нешто променило у Србији након Љубљанског процеса? Стратегија за науку (2021–2025) позива се на постулате ЕРА, међу којима се истиче принцип „Родна равноправност и на руководећим позицијама, развој политике за родну равноправност у истраживачким организацијама“ (Влада Републике Србије 2021б). Констатује се да је циљ из претходне стратегије (унапређивање родне и мањинске равноправности у науци и иновацијама) делимично остварен, а

о ревизији циљева и новим мерама за родну равноправност нема речи. Стратегија је, попут актуелног закона за научни сектор (2019), углавном „слепа“ за родну димензију, чак и на базичном језичком нивоу идентификовања научница као посебне категорије.

У Стратегији за родну равноправност (2021–2030) критикује се управо та несагласност међу ранијим стратегијама и законима у промовисању родне равноправности у науци (Влада Републике Србије 2021а). Може се рећи да у тој новој фази постоји дивергенција у односу на стратешки правац за родну равноправност за исти период, бар када је реч о праћењу трендова ЕУ. Уводи се терминологија Љубљанског процеса и наглашава да треба обратити пажњу на обавезан GEP као услов за конкурсе ЕУ (Влада Републике Србије 2021а). Исто тако, истиче се да нова стратегија за науку недовољно препознаје питање родне равноправности. Уједно се указује на нека позитивна решења из Закона о науци и истраживањима из 2019. Међутим, суштински, те одредбе само делимично представљају постигнуће у интегрисању родне равноправности у научни сектор. Нека решења су наслеђена пракса, на пример, породичко одсуство се одузима од периода за избор у звање.

С друге стране, Стратегијом нису предвиђене довољно специфичне мере за родну равноправност у управљању. Родно сензитиван језик се своди на напомену на почетку закона да је граматички мушки род коришћен за оба пола (Влада Републике Србије 2021а). У анализи стања у тој области ставља се нагласак на формалну репрезентативност, на родни паритет у високом образовању за разне области истраживања. Међутим, рекло би се да актуелна стратегија за родну равноправност нема довољно специфична решења за ситуацију у домаћој науци, са сложеним статусним и организационим формама. Нису препознати институти као посебна организациона форма за обављање научне делатности већ се нагласак ставља на универзитете. Проблем је видљив нарочито од 2022. године, када је наука одвојена од универзитетског образовања у извршној власти (Влада Републике Србије 2022).

Табела 1.
Ниво сагласности законске регулативе за родну равноправност и науку

Родна равноправност	Наука	Степен сагласности
Закон (2009): забрана дискриминације у науци	Закон (2005): нема специфичних мера за РР	Закон РР 2009 и Закон НИ 2005: низак
	Закон (2005/2015): репрезентативност по полу у телима (матични научни одбори, комисије)	Закон РР 2009 и Закон НИ 2005/2015: висок
Закон (2021): репрезентативност, регулисање садржаја у науци, увођење критеријума за евалуацију	Закон (2019): Репрезентативност по полу у управљању; административне мере (регистар по полу) Закон о Фонду за науку (2018): родна равноправност у телима (Научни савет)	Закон РР 2021 и Закон НИ 2019: низак

Напомена: Скраћеница РР (родна равноправност) означава законе који регулишу родну равноправност. Скраћеница НИ (наука и истраживање) означава законе који регулишу научни сектор.

Извор: ауторка.

3.2. Модалитети уродњавања финансирања науке

Навешћемо два примера да покажемо домете и ограничења финансијске подршке за интегрисање родне равноправности у науку. Најпре анализирамо улогу Центра за промоцију науке у реализацији циљева родне равноправности. То је организација која обавља помоћну и секундарну делатност у науци, чије су активности више повезане са образовним или медијским сектором него са науком. Ипак, Центар за промоцију науке је укључен у Стратегију науке за период 2021–2025. Занимљиво је да се његова улога у промовисању родне равноправности у науци не препознаје у законима и стратегијама, али се Центар ангажује са функцијом која треба да буде „научна делатност“. У националном буџету за 2023. годину одвојена су средства за сегмент „рода

и науке“, и то за промотивне активности, у Програмској активности „Подршка раду Центра за промоцију науке“ (Закон о буџету Републике Србије за 2023. годину 2022). Наведен је Циљ 2 у домену науке: „Повећање броја научнопопуларних садржаја за младе у циљу подршке будућим генерацијама научника и подстицање родне равноправности у науци и повећање интересовања жена за каријеру у науци“ (Закон о буџету Републике Србије за 2023. годину 2022). Као један од индикатора остварености те активности дефинисан је следећи критеријум: „Број радионица о родним стереотиповима (*sic!*) у науци и важности улоге жена у науци“ (Закон о буџету Републике Србије за 2023. годину 2022). Осим језички и суштински нејасних дефиниција које могу указати на проблематичан квалитет програмских активности Центра, у спровођењу тих планова видимо да се интегрисање принципа родне равноправности спроводи у одређеној мери „бочно“, на нивоу секундарних активности у науци.

Други, много значајнији чинилац у расподели средстава у науци, а тиме и за „уродњавање“ науке, јесте Фонд за науку, који по новом закону (2019) додељује највећи део средстава за научноистраживачки рад у Србији кроз разне програме финансирања научних пројеката. Ако се направи паралела са „оквирним програмима“ ЕУ, могло би се рећи да је Фонд преузео ту улогу и практично онемогућио друге начине финансирања (тзв. институционално финансирање не покрива трошкове истраживања). Фонд за науку је део стратешке оријентације Србије (Стратегија 2016–2020) којом је требало направити равнотежу између институционалног и пројектног финансирања. Парадоксално, иако је претходни модел био искључиво пројектно финансиран, због својих специфичности је био флексибилнији у односу на касније настали „мешовити“ систем финансирања. Овде не можемо улазити детаљно у то питање, али помињемо ту значајну промену у систему науке да би био јасан значај Фонда за науку, посебно у контексту финансирања науке. На овом месту га посебно анализирамо зато што је његово установљење било кључно за промену начина функционисања научног рада у последњих неколико година.

Да ли је димензија родности укључена у функционисање сегмента финансирања науке који је данас доминантно под контролом Фонда за науку? Приликом оснивања Фонда за науку (још од 2019), нове институције која данас има улогу да практично расподељује највећи део средстава за истраживања, кроз главни механизам јавних позива, у легислативном оквиру уопште, само је у малој мери размотрено функционисање из угла родне равноправности. У делу о легислативи је поменут Фонд за науку и ставка о родној равноправности приликом

избора чланова за Научни савет тог тела. У програме финансирања у пропозицијама (за разлику од програма ЕУ) нису укључени сви принципи Љубљанског процеса, као што су механизми родне равноправности који се односе на сексуално узнемиравање, посебно за универзитетске и научноистраживачке институте, мада је велики број научних установа и универзитета развио те механизме последњих година.

У пропозицијама конкурса за основна истраживања који су били намењени свим областима видимо одступање од процеса интегрисања родне равноправности у науку у ЕУ. Први конкурси Фонда за науку 2020. (Специјални програм истраживања Covid-19 и Идеје) и 2022. године (Идентитети) нису имали *gender studies* као опцију у избору поља истраживања коме предлог пројекта припада (према процени самих апликаната). Поставља се питање на који начин су изабрани компетентни евалуатори за предлоге пројеката, ако није било могуће да се прецизно изрази научно поље коме пројекат у целини или својим делом припада.⁹ За разлику од првих позива, у конкурс Идеје Фонда за науку (2024) улази се у *садржај* научног рада, односно јасно се дефинише критеријум за процену научне изврсности пројекта који подразумева укључивање родне димензије у истраживање (Фонд за науку 2024), пресликавајући пропозиције *Horizon Europe*. Међутим, још увек се не могу проценити ефекти формалних критеријума на квалитет таквог интегрисања родне равноправности у научну политику, будући да резултати тог конкурса нису познати ни готово годину и по дана од затварања конкурса.

4. ЗАКЉУЧАК

Процес укључивања политике родне равноправности у научну политику у Србији највише је вођен процесом придруживања ЕУ, упркос веома успореној динамици испуњавања стандарда последњих година (Evropska komisija 2025; European Commission 2022a; Pejić Nikić 2026). Иако се и политика родне равноправности мењала у ЕУ последњих деценија, резултат тог развоја је евидентан – политика родне равноправности је данас интегрисана у јавнополитички оквир научног сектора. Већ је План ERA за 2021–2022. указао на раскорак између ЕУ ни-

⁹ Требало би истражити резултате конкурса Фонда за науку из родне перспективе и ефекте финансирања на статус запослених у научном сектору. Та питања превазилазе оквире овог рада који се бави првенствено јавнополитичким и формалним оквиром родне равноправности у науци.

воа и националних система у процесу усаглашавања и било је јасно да ће процес конвергенције система бити део агенде за науку. Посебно ако се има на уму да је сегмент финансирања науке на наднационалном нивоу ЕУ ојачао и да значајно обликује научни сектор данас у државама чланицама, али и државама које имају статус кандидата за чланство у ЕУ. Даљи ток ће зависити од будуће стратешке оријентације Србије, која већ неко време само формално следи интеграције ЕУ.

Такав контекст је утицао на интегрисање политике родне равноправности у научну политику у Србији. Најпре, активности у вези са родном равноправношћу у науци великим делом се заснивају на доминацији бочних, помоћних делатности које нису директно повезане са истраживањима (Центар за промоцију науке) од актера који преузимају улогу промотера родне равноправности, а други доминантан механизам је наглашавање формалног представљања у управљачким телима. Родна димензија је далеко мање заступљена у регулацији садржаја или програмском финансирању одређених тема које имају везе са родним аспектима.

Интегрисање родне равноправности у научну политику одликује се *селективним* преузимањем модела из ЕУ, од дефинисања стратешких праваца до њихове имплементације избором инструмената и механизма. Неки инструменти се уводе посредно путем пројеката за едукацију намењених научноистраживачким организацијама (нпр. за обуке за родно буџетирање или за креирање планова за родну равноправност), чији ефекти нису директни. Анализа развоја регулативе у науци и закона којима се регулише родна равноправност показује *дисхармоничан развој*, односно раскорак у темпу и врстама мера које су планиране. Услед неусклађености, у неким периодима је већи степен родне равноправности у науци предвиђала кровна регулатива, без утемељења у законодавном оквиру за научни сектор. Врхунац дисхармоничног развоја видимо у суспендовању Закона о родној равноправности, што практично онемогућава координацију мера у специфичним областима, укључујући науку. Коначно, могло би се рећи да увођење механизма родне равноправности у научни сектор у Србији има често *фасадни* карактер, то јест да се одвија *недоследно*. Чак и када се уведу одређени принципи базирани на политици родне равноправности по моделу ЕУ, они нису спроведени доследно у пракси. На пример, позив Фонда за науку у оквиру програма „Идеје“ (2024) уводи механизме за оцену родне димензије у пројектима, али сам конкурс пролази кроз проблеме, па средства још увек нису додељена.

Рецепција модела родне равноправности ЕУ у научном сектору у Србији одвија се у садејству глобалних процеса који радикално мењају положај науке у друштву и специфичне развојне трајекторије политике родне равноправности последњих тридесетак година у Србији, која није линеарна (Ignjatović, Bošković 2017). Ако се оставе по страни специфичности Србије у домену родне равноправности и успорен процес придруживања ЕУ, оно што неминовно повезује науку у Србији и Европској унији јесте глобални контекст. Нека решења из актуелне научне политике у Србији и ЕУ јесу покушај да се одговори на промене у статусу науке као професије. Научна професија се значајно мења последњих деценија. Радни статус постаје несигуран, професија губи углед, а угрожена је и аутономија научног стваралаштва (Ignjatović, Buturović 2022). Као реакција на актуелне промене јавља се појачана усмереност актера из научног домена на сопствени статус, о чему сведочи раст броја истраживања о статусу науке у друштву. Један аспект те ауторефлексивне праксе јесте повећано интересовање за родну димензију у вези са научном политиком и њеним ефектима на функционисање науке (Le Feuvre, Bataille, Kradolfer, del Rio Carral, Sautier 2019; Ignjatović, Buturović 2022). У том оквиру треба посматрати будући правац повезивања политике родне равноправности и научне политике у Србији.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ahrens, Petra. 1/2019. The birth, life, and death of policy instruments: 35 years of EU gender equality policy programmes. *West European politics* 42: 45–66.
- [2] Antonijević, Zorana. 3/2016. Državni feminizam u Srbiji – institucionalizacija feminističkih politika i praksi? *Sociologija* 58: 350–371. DOI:10.2298/SOC1603350A
- [3] Avramov, Dragana. 2015. FP7 ex-post evaluation PEOPLE Specific Programme (2007–2013): Rationale, implementation and achievements. <https://www.kowi.de/Portaldata/2/Resources/fp7/fp7-people-report.pdf>, последњи приступ 4. јула 2026.
- [4] Blagojević, Marina. 1/1992a. Nauka i pol: inhibicija institucionalnog okruženja. *Sociologija* 34: 23–37.
- [5] Blagojević, Marina. 2/1992b. Nauka i pol: obrasci svakidašnjeg života. *Sociologija* 34: 243–257.

- [6] Booth, Christine, Cinnamon Bennett. 4/2002. Gender mainstreaming in the European Union: Towards a new conception and practice of equal opportunities? *European Journal of Women's Studies* 9: 430–446.
- [7] Bozzon, Rossella, Annalisa Murgia, Barbara Poggio. 2019. Gender and precarious careers in academia and research: macro, meso and micro perspectives. 15–49. *Gender and precarious research careers*, eds. Annalisa Murgia, Barbara Poggio. Routledge.
- [8] Budget-It. 2023. Building Gender Equality Through Gender Budgeting for Institutional Transformation (BUDGET-IT). <https://budget-it.eu/>, последњи приступ 4. априла 2026.
- [9] Влада Републике Србије. 2022. Програм Владе Републике Србије кандидата за председника владе Ане Брнабић. https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/ana-brnabic-ekspeze-1022_cyr.pdf, последњи приступ 4. априла 2026.
- [9] Council of Europe. 1998. Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices. Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming, EG-S-MS (98)2. Strasbourg: Council of Europe.
- [10] Council of the European Union. 2008. Conclusions of the Council on the definition of a '2020 Vision for the European Research Area'. OJ 2009/C 25/01. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AC%3A2009%3A025%3A0001%3A0004%3AEN%3APDF>, последњи приступ 25. јула 2026.
- [11] Council of the European Union. 2021. Ljubljana Declaration Gender Equality in Research and Innovation. Council Document 12044/21.
- [12] Cukut Krilić, Sanja, Majda Čeranić Istenič, Duška Knežević Hočevar. 2019. Work-life balance among early career researchers in six European countries. 145–177. *Gender and precarious research careers*. eds. Annalisa Murgia, Barbara Poggio. Routledge.
- [13] Čičkarić, Lilijana. 3/2015. Efekti institucionalizacije rodne ravnopravnosti u Evropskoj uniji. *Sociologija* 57: 490–504. DOI: 10.2298/SOC1503490C
- [14] Čičkarić, Lilijana. 2019. Rodne nejednakosti u naučnim istraživanjima. 87–98. *Rodna ravnopravnost u visokom obrazovanju: koncepti, prakse i izazovi*, eds. Dragica Vujadinović, Zorana Antonijević. Novi Sad: Akademska knjiga.

- [15] Delibašić, Balša, Irena Fiket. 2018. Rodna ravnopravnost u oblasti akademskog rada: normativni okvir. *Univerziteti između meritokratije i patrijarhata*, eds. Balša Delibašić, Gazela Pudar Draško, Irena Fiket. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- [16] Dion, David-Pascal. 3/2005. The Lisbon Process: a European Odyssey. *European Journal of Education* 40: 295–313. DOI:10.1111/j.1465-3435.2005.00227.x
- [17] Evropska komisija. 2025. Izveštaj za Srbiju za 2025. godinu. SWD(2025) 755 final. https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/2025/serbia_2025_report_sr.pdf, последњи приступ 4. јула 2026.
- [18] European Commission. 2000. Community framework strategy on gender equality (2001–2005).
- [19] European Commission. 2003. Waste of talents: turning private struggles into a public issue Women and Science in the Enwise countries. Luxembourg: European Union Publications Office.
- [20] European Commission. 2006. A roadmap for equality between women and men 2006–2010. SEC(2006) 275.
- [21] European Commission. 2010a. Strategy for equality between women and men 2010–2015. COM(2010) 491.
- [22] European Commission. 2010b. Europe 2020. Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020.
- [23] European Commission. 2015. Strategic engagement for gender equality 2016–2019. Luxembourg: European Union Publications Office.
- [24] European Commission. 2017. Interim Evaluation: Gender equality as a crosscutting issue in Horizon 2020. Luxembourg: European Union Publications Office.
- [25] European Commission. 2020. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025, COM/2020/152 final.
- [26] European Commission. 2021. European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022–2024. doi:10.2777/52110. Luxembourg: European Union Publications Office
- [27] European Commission. 2022a. Commission Staff Working Document. Serbia 2022 Report. Brussels, 12.10.2022 SWD(2022) 338 final.

- [28] European Commission. 2022b. Horizon Europe Work Programme 2021–2022. 11. Widening participation and strengthening the European Research Area. European Commission Decision C(2022)2975 of 10 May 2022.
- [29] European Commission. 2022c. Horizon Europe Work Programme 2021–2022. 13. General Annexes. European Commission Decision C(2022)2975 of 10 May 2022.
- [30] European Parliament. 2009. Briefing note for the meeting of the EMPL Committee 5 October 2009 regarding the exchange of views on the Lisbon Strategy and the EU cooperation in the field of social inclusion. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/dv/lisbonstrategybn_/lisbonstrategybn_en.pdf, последњи приступ 27. јула 2026.
- [31] European Parliament. 2015. The EU Strategy for equality between women and men post 2015, 2014/2152(INI).
- [32] European Parliament. 2017. EU framework programmes for research and innovation. Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2017\)608697](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2017)608697), последњи приступ 21. јуна 2026.
- [33] European Parliament, the Council and the Commission. 2017. European Pillar of Social Rights. Luxembourg: European Union Publications Office.
- [34] European Union. n.d. European Institute for Gender Equality (EIGE). https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_en, last visited September 22, 2026.
- [34] Fond za nauku Republike Srbije. 2024. Program Ideje. <https://fondzanauku.gov.rs/poziv/2024/10/program-ideje-2024/>, последњи приступ 7. априла 2026.
- [35] Ignjatovic, Suzana. 2006. Engendering Education/Science Policy Analysis: Women Scientists in Serbia. 197–206. *Science Policy and Human Resources Development in South-Eastern Europe in the Context of European Integration*. Austrian Federal Ministry for Education, Science and Culture.
- [36] Ignjatović, Suzana, Aleksandar Bošković. 4/2013. 'Are we there yet?' Citizens of Serbia and public policy on gender equality within the EU accession context. *European Journal of Women's Studies* 20: 425–440. <https://doi.org/10.1177/1350506813478409>

- [37] Ignjatović, Suzana, Aleksandar Bošković. 2017. Gender Equality in Serbia. 198–223. *Gender Equality in a Global Perspective*, eds. Anders Ortenblad, Raili Marling, Snjezana Vasiljevic. Routledge.
- [38] Ignjatović, Suzana, Željka Buturović. 2022. Svet i mi: Položaj naučne profesije sa osvrtom na društvene i humanističke nauke. 168–191. *Društvene i humanističke nauke u Srbiji*, eds. Lj. Maksimović, G. Bašić. Beograd: Institut društvenih nauka, Srpska akademija nauka i umetnosti.
- [39] LeTSGEPs. 2020. <https://letsgeps.eu/about-the-project/>, последњи приступ 4. априла 2026.
- [40] Le Feuvre, Nicky, Pierre Bataille, Sabine Kradolfer, Maria del Rio Carral, Marie Sautier. 2019. The gendered diversification of academic career paths in comparative perspective. 50–80. *Gender and precarious research careers*, eds. Annalisa Murgia, Barbara Poggio. Routledge.
- [41] Milić, Anđelka. 1/1992. Nove tehnologije i odnosi polova – pogled iznutra na odnose moći. *Sociologija* 34: 5–22.
- [42] MSCA-NET. 2021. Policy Brief: Supervision. https://horizoneuopen.cportal.eu/sites/default/files/2025-04/task-3.6-supervision_policy_brief_final_version_publication.pdf, последњи приступ 7. априла 2026.
- [43] Pajvančić, Marijana. 2020. Rodna ravnopravnost u nauci – jednake mogućnosti i posebne mere. 29–39. *Naučnice u društvu*, eds. L. Stevanović, M. Prelić, M. Lukić Krstanović. Beograd: Etnografski institut SANU.
- [44] Pejić Nikić, Jelena. 2026. Preugovor Alarm: Report on the Progress of Serbia in Cluster 1. <https://preugovor.org/Alarm-Reports/1951/Alarm-Report-on-Progress-of-Serbia-in-Cluster-1.shtml>, последњи приступ 24. маја 2026.
- [45] Potočnik, Janez. 2009. Towards full integration of Serbia into the European Research Area. EU Research Information Event, Belgrade, 29 June 2009. <http://www.scl.rs/pics/files/News/20090701-potocnik/potocnik2009speech.pdf>, последњи приступ 4. априла 2026.
- [46] Pudar Draško, Gazela, Krisztina Rácz. 2018. Strogo hijerarhizovana prekarnost: žene na početku svojih naučnih karijera. 45–63. *Između patrijarhata i prekarijata: Usklađivanje porodičnih i profesionalnih obaveza akademskih radnica*, eds. Jelena Čeriman, Irena Fiket, Krisztina Rácz. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Centar za etiku, pravo i primenjenu filozofiju.

- [47] Rácz, Krisztina. 2018. Žene u muškom svetu: rodna određenost rukovodilačkih strategija u nauci. 76–94. *Univerziteti između meritokratije i patrijarhata*, eds. Balša Delibašić, Gazela Pudar Draško, Irena Fiket. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- [48] Radiance. 2025. Postdoctoral Fellowship Handbook Call 2025.
- [49] Republic of Serbia. 2019. Serbia Accelerating Innovation and Growth Entrepreneurship Project. Stakeholder Engagement Plan. <https://www.prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/SAIGE-SEP-Revision-Sept-2020-final.pdf>, последњи приступ 4. априла 2026.
- [50] Уставни суд Републике Србије. 2024. Саопштење са 8. седнице Уставног суда, одржане 27. јуна 2024. године, којом је председавала Снежана Марковић, председница Уставног суда. <https://ustavni.sud.rs/sednice-suda/saopstenja-sa-sednice-suda/saopstenje-sa-8-sednice-ustavnog-suda-odrzane>, последњи приступ 24. маја 2026.
- [51] Влада Републике Србије. 2009а. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности.
- [52] Влада Републике Србије. 2009б. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2010. до 2015. године.
- [53] Влада Републике Србије. 2016а. Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са акционим планом за период од 2016. до 2018. године. *Сл. гласник РС* 4/2016.
- [54] Влада Републике Србије. 2016б. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – истраживања за иновације. *Сл. гласник РС* 25/2016.
- [55] Влада Републике Србије. 2021а. Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године. *Сл. гласник РС* 103 од 4. новембра 2021.
- [56] Влада Републике Србије. 2021б. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања“, *Сл. гласник РС* 10 од 10. фебруара 2021.
- [57] Višekruna, Aleksandra. 2022. Poglavlje 25 – nauka i istraživanje. 253–272. *65 godina od Rimskih ugovora: Evropska unija i perspektive evropskih integracija Srbije*. Beograd: Institut za uporedno pravo. https://doi.org/10.56461/ZR_22.65godRU.K3_V

- [58] Vujadinović, Dragica, Nevena Petrušić. 4/2017. Gender mainstreaming in legal education in Serbia: A pilot analysis of curricula and textbooks. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu – Annals FLB – Belgrade Law Review*, 65: 53–74.